

KS. ZBIGNIEW JAWORSKI

ORDYNARIAT WOJSKOWY KOŚCIOŁEM PARTYKULARNYM

Ordynariat wojskowy, który może być nazwany także ordynariatem polowym (SMC, I §1)¹, stał się przedmiotem kanonicznej dyskusji na temat relacji: ordynariat wojskowy–Kościół partykularny. Kanoniści poszukują odpowiedzi na zasadnicze pytanie, które brzmi: czy ordynariat wojskowy jest kościołem partykularnym, czy nie jest? Większość jest przekonana, iż ordynariat wojskowy jest Kościołem partykularnym, ale są też kanoniści, którzy mają odmienne zdanie. Zarówno zwolennicy, jak i przeciwnicy podają argumenty, które w artykule zostaną przytoczone i zinterpretowane. Dużo wątpliwości zawiera konstytucyjny zapis, iż ordynariaty wojskowe *quique dioecesis iuridice assimilantur* (SMC, I § 1). W artykule w szczególności znajdują się odniesienia do doktryny zawartej w Kodeksie Prawa Kanonicznego (1983)² i konstytucji apostołskiej *Spirituali militum curae* (1986) oraz w bibliografii. Podjęcie tej problematyki może przyczynić się do zminimalizowania wątpliwości oraz ponownego odczytania zamysłu prawodawcy.

Ks. dr ZBIGNIEW JAWORSKI – adiunkt Katedry Prawa Kanonicznego w WZN PiE Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II; adres do korespondencji: jazew@kul.lublin.pl

¹ J a n P a w e ł II, Constitutio apostolica *Spirituali militum curae* (21.04.1986), AAS 78 (1986), s. 481-486; J a n P a w e ł II, Konstytucja apostołska *Spirituali militum curae* na temat ordynariatów wojskowych, w: *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, red. W. Kacprzyk, M. Sitarz, Lublin 2006, s. 211-217.

² *Codex Iuris Canonici auctoritate Joannis Pauli PP. II promulgatus*, AAS 75 (1983), s. 1-317; *Kodeks Prawa Kanonicznego*, Poznań 1984.

1. POJĘCIE KOŚCIOŁA PARTYKULARNEGO W KODEKSIE PRAWA KANONICZNEGO

Kościół partykularny jest autonomiczną wspólnotą wiernych, na której czele stoi własny biskup, mającą swoich kapłanów (prezbiterium), będącą we wspólnocie z papieżem, której podstawową formą w Kościele łacińskim jest diecezja, a w Kościołach wschodnich – eparchia³. Sobór Watykański II, którego recepcja doktryny o Kościele znajduje się w KPK, posługuje się różnymi nazwami na oznaczenie Kościoła partykularnego. W dokumentach soborowych występują następujące przymiotniki przy nazwie Kościoła: „katolicki” (KK 8)⁴, „powszechny” (DM 1)⁵, „cały” (DB 4)⁶, „lokalny” (DE 14)⁷, „partykularny” (KK 23)⁸. Mimo soborowej różnorodności terminologicznej Kościół partykularny w KPK jest precyzyjnie przypisany diecezji oraz innym strukturom Kościoła zrównanym z diecezją. W dokumentach Kościoła posługujących się językiem kanonistycznym jest preferowany termin „Kościół partykularny”. Określenie „Kościół lokalny” wywodzi się z teologii wschodniej i w konstytucji dogmatycznej o Kościele (KK 23)⁹ został użyty na podkreślenie różnorodnych doświadczeń kulturowych Ludu Bożego, a także odnosi się do zespołu diecezji, a nawet do parafii (DB 30)¹⁰. W KPK nie występuje termin „Kościół lokalny”. Na oznaczenie Kościoła pojmowanego

³ Por. J. K r u k o w s k i, *Kościół partykularny*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 9, k. 1051.

⁴ S o b ó r W a t y k a ń s k i II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań 2002, s. 110: „Kościół ten ustanowiony i zorganizowany w tym świecie jako społeczność trwa w Kościele katolickim”.

⁵ Por. tamże, s. 433: „Kościół posłany przez Boga do narodów, aby był powszechnym sakramentem zbawienia”.

⁶ Por. tamże, s. 237: „Stan zaś biskupi, który w Urzędzie Nauczycielskim i zarządzaniu pasterskim jest kontynuacją Kolegium Apostołów, co więcej, w którym ciało apostołskie trwa nieprzerwanie, stanowi razem ze swoją głową, Biskupem Rzymu, a nigdy bez niego, podmiot najwyższej i pełnej władzy nad całym Kościołem”.

⁷ Tamże, s. 203: „Święty Sobór prócz innych ważnych spraw z radością przypomina wszystkim, że na Wschodzie kwitnie wiele partykularnych, czyli lokalnych Kościołów”.

⁸ Tamże, s. 123: „Kolegialna jedność uwidacznia się również we wzajemnych stosunkach poszczególnych biskupów z kościołami partykularnymi i z Kościołem powszechnym”.

⁹ Tamże, s. 125: „Każdy z biskupów stojących na czele Kościołów lokalnych sprawuje swój urząd pasterski nad powierzoną sobie częścią Ludu Bożego, nie nad innymi Kościołami, ani nad całym Kościołem powszechnym”.

¹⁰ Tamże, s. 250: „Szczególnymi współpracownikami biskupa są proboszczowie, którym jako właściwym pasterzom, pod jego zwierzchnictwem, powierzona jest troska o dusze w określonej części diecezji”.

w swojej całości w niektórych kanonach kodeksowych występuje termin „Kościół katolicki” (kan. 368, 369), co wskazuje Kościół, który pozostaje wierny Biskupowi Rzymu, w przeciwieństwie do innych Kościołów, które są od niego oddzielone (kan. 11, 204 § 2, 205), zachowuje cały depozyt Objawienia i ma skuteczność zbawczą. Należy także zaznaczyć, iż słowo „partykularny” w relacji do terminu „powszechny” nie oznacza, że tam, gdzie jest „Kościół partykularny” nie ma „Kościoła powszechnego” i *vice versa*. Nie są to terminy ani rzeczywistości przeciwstawne, lecz tylko w odmienny sposób informujące o tej samej rzeczywistości. Kościół w świecie może uwielokrotnić się na sposób widzialny w różnych miejscach¹¹. Zgodnie z kan. 368 KPK, w Kościołach partykularnych istnieje *existit* jeden i jedyny Kościół katolicki i z nich się składa *in quibus et ex quibus una et unica Ecclesia catholica*. Według KPK Kościołami partykularnymi są przede wszystkim diecezje. Występują także analogiczne do diecezji figury prawne, zrównane z diecezją, choć nie zawsze w takim samym stopniu¹². Jeśli nie stwierdza się czegoś innego, to z Kościołami partykularnymi są zrównane *assimilantur*: prałatura terytorialna, opactwo terytorialne, wikariat apostołski, prefektura apostołska oraz administratura apostołska erygowana na stałe (kan. 368).

Prawodawca kodeksowy na oznaczenie diecezji użył wyrażenia *populi Dei portio*. Termin *portio* lepiej oddaje istotę rzeczy niż *pars*; chroni przed fragmentarycznym, niepełnym pojmowaniem diecezji jako części Ludu Bożego, bardziej odpowiada wskazaniom Soboru i precyzyjniej odczytuje myśl ustawodawcy. Powstaje też pytanie: jakie elementy teologiczno-kanoniczne sprawiają, iż lud, który tworzy konkretną wspólnotę Kościoła partykularnego, staje się Ludem Bożym i w rezultacie – diecezją?

Odpowiedź na powyższe pytanie jest zawarta w kan. 369 KPK. Elementami konstytutywnymi diecezji jest: Duch Święty, Ewangelia, Eucharystia, biskup ze współpracującym prezbiterium *cum cooperatione presbyterii* i *portio* Ludu

¹¹ Por. J. K r u k o w s k i, *Kościół powszechny a Kościoły partykularne*, w: *Kościół partykularny w Kodeksie Jana Pawła II*, red. J. Krukowski, M. Sitarz, Lublin 2004, s. 26.

¹² Por. A. L o n g h i t a n o, *Il dritto nel mistero della Chiesa*, wyd. 3, t. II, Roma 2001, s. 277; S. N a p i e r a ł a, *Pojęcie Kościoła partykularnego w dokumentach i aktach Soboru Watykańskiego II*, Poznań 1985; J. G l e m p, *Problem identyfikacji Kościoła lokalnego i partykularnego*, PK 21(1978), nr 3-4, s. 23-39; R. S o b a ń s k i, *Kościół partykularny jako podmiot prawa*, „Kościół i Prawo” 1989, s. 25-46; A. C a t t a n e o, *La Chiesa locale. I fondamenti ecclesiologici e la sua missione nella teologia postconciliare*, Vaticano 2003, s. 15-260; M. S i t a r z, *Kompetencje organów kolegialnych w kościele partykularnym w sprawowaniu władzy wykonawczej według kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku*, Lublin 2008, s. 14-21.

Bożego. Powyższy kanon zawiera zarówno treści teologiczne, jak i kanoniczne, odnoszące się do Tajemnicy Kościoła. Jan Paweł II w konstytucji promulgującej KPK napisał, iż: „Zatem w jakiś sposób ten nowy kodeks może być pojmowany jako wielki pas transmisyjny przenoszący na język kanonistyczny tę doktrynę, mianowicie soborową eklezjologię. Chociaż nie da się obrazu Kościoła w ujęciu doktryny Soboru doskonale przełożyć na język kanonistyczny, to jednak kodeks powinien się odnosić do tego obrazu jako pierwotnego wzoru, którego zarys powinien odpowiednio, o ile to możliwe, z samej swej natury wyrażać”¹³.

Kościół patrykularny konstituuje się w Duchu Świętym. Diecezja jest więc dziełem Bożym, w charyzmatkach otrzymującym dary, które ujawniły się w Wieczerniku jerozolimskim (Dz 2, 1-13) oraz zostały przedstawione w swej różnorodności, ale pochodzą z jednego źródła, jakim jest Duch Święty (1 Kor 12, 1-11). Znamienne jest, iż Duch Święty został dany Apostołom w dniu, kiedy wspomniano nadanie ludowi prawa na górze Synaj. Jest tu widoczna łączność Starego i Nowego Przymierza. Jedno i drugie przymierze zawarł Bóg ze swoim ludem, ale Nowe Przymierze dokonało się nie tylko przez nadanie nowego prawa, lecz także przez dary Ducha Świętego, które rodzą nowych wyznawców Chrystusa w sakramentach św.¹⁴ Działanie Ducha Świętego wyzwała i jednoczy, obala podziały wprowadzone przez grzech oraz buduje wspólnotę, która swoją pełnię osiągnie w paruzji. W symbolice biblijnej Duch Święty przychodzi, przybierając postać wiatru lub ognia, który przekształca wszystko. Symbolem Ducha Świętego są też: woda żywa, która wypływa z boku ukrzyżowanego Chrystusa; namaszczenie olejem, które jest sakramentalnym znakiem bierzmowania; obłok raz ciemny, innym razem świetlisty, w którym objawia się chwała Boża; włożenie rąk, przez które udzielany jest dar Ducha Świętego, oraz gołębica, która zstępuje na Chrystusa podczas chrztu¹⁵.

Kodeks stanowi, iż elementem konstituującym diecezję jest głoszenie i przyjęcie przez pewną grupę ludzi Ewangelii. Głoszona i przyjmowana Ewangelia tworzyła pierwsze gminy chrześcijańskie. Kerygmat ewangelizacji koncentruje się wokół wydarzeń zbawczych Jezusa Chrystusa, mianowicie Jego męki, śmierci i Zmartwychwstania. Chrystus zwyciężył śmierć i każdy

¹³ J a n P a w e ł II, Konstytucja apostolska *Sacrae disciplinae leges* (25.01.1993), w: *Kodeks Prawa Kanonicznego*, s. 13.

¹⁴ Por. *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. II/1, ks. II: *Lud Boży*, red. J. Krukowski, Poznań 2005, s. 220.

¹⁵ Por. *Kompedium Katechizmu Kościoła Katolickiego*, Kielce 2005, nr 139, s. 58.

człowiek może uczestniczyć w Jego zwycięstwie poprzez wiarę w Jego słowa, które przyjęte z miłością, wskazują drogę wyzwolenia i zbawienia. Przyjęcie Ewangelii rodzi nawrócenie człowieka oraz wprowadza nowy porządek moralny i społeczny¹⁶. Zgodnie z KPK posługa słowa winna w pierwszej kolejności opierać się na Piśmie św., Tradycji, liturgii, nauczycielskim Urzędzie i życiu Kościoła (kan. 760). Tajemnicę Chrystusa należy głosić w całości, nie tylko fragmentarycznie, oraz wiernie. Obowiązek głoszenia Ewangelii spoczywa na duchownych, począwszy od Biskupa Rzymu i Kolegium Biskupów aż do diakonów, którzy są we wspólnocie z biskupem i jego prezbiterium (kan. 756, 757).

Następnym elementem tworzącym diecezję jest Eucharystia. W celu większej jasności należy na Eucharystię spojrzeć nie tylko jako na najczcigodniejszy sakrament (kan. 897), ale jako na aktualizację i lokalizację w danym miejscu wydarzeń zbawczych Jezusa Chrystusa, a tym samym proklamację widzialnego znaku Kościoła. Kwestia ta znajduje uzasadnienie między innymi w nauczaniu Jana Pawła II, który napisał: „Prawdą zasadniczą, nie tylko doktrynalną, ale również egzystencjalną jest, że Eucharystia buduje Kościół, buduje autentyczną wspólnotę ludu Bożego, jako zgromadzenie wiernychznaczonych tym samym znamieniem jedności, która była udziałem Apostołów i pierwszych uczniów Pana. Eucharystia wciąż na nowo buduje tę wspólnotę i jedność” (nr 20)¹⁷. W ostatniej encyklice Jan Paweł II potwierdził istotną rolę Eucharystii w życiu Kościoła. „Kościół żyje dzięki Eucharystii. Ta prawda wyraża nie tylko codzienne doświadczenie wiary, ale zawiera w sobie istotę tajemnicy Kościoła” (nr 1)¹⁸. Tę samą rolę Eucharystii w Kościele partykularnym potwierdza papież Benedykt XVI, który napisał: „Jedność komunii kościelnej objawia się konkretnie we wspólnotach chrześcijańskich i odnawia się w akcie eucharystycznym, który je jednoczy i charakteryzuje jako Kościoły partykularne, *in quibus et ex quibus una et unica Ecclesia catholica existit*”. Właśnie rzeczywistość jednej Eucharystii, sprawowanej w każdej diecezji wokół własnego biskupa, pozwala rozumieć, jak Kościoły partykularne trwają *in* i *ex Ecclesia*. W rzeczywistości „z jedności i niepodzielności eucharystycznego Ciała Pana wynika jedyność Jego Ciała mis-

¹⁶ Por. K r u k o w s k i, *Kościół powszechny a Kościoły partykularne*, s. 29.

¹⁷ J a n P a w e ł II, Encyklika *Redemptor hominis* (4.03.1979), AAS 71 (1979), s. 257-324.

¹⁸ T e n ż e, Encyklika *Ecclesia de Eucharystia* (17.04.2003), AAS 95 (2003), s. 439; zob. Cz. B a r t n i k, *Eucharystia*, Lublin 2005, s. 69-72.

tycznego, którym jest jeden i niepodzielny Kościół. Z eucharystycznego centrum wypływa – jako konieczna konsekwencja – otwartość każdej celebrującej wspólnoty, każdego Kościoła partykularnego” (nr 15)¹⁹. Prawodawca kodeksowy eksponuje prawdę, iż Eucharystia oznacza i sprawia jedność ludu Bożego oraz buduje Ciało Chrystusa (kan. 897).

Kościół partykularny tworzą biskupi i współpracujące prezbiterium *cum cooperatione presbyterii*. Jego pasterskiej trosce powierzona jest *portio populi Dei* (kan. 369). Charyzmat kapłaństwa instytucjonalnie związany jest z sakramentem święceń. Przyjmował on w historii różne funkcje, lecz istotnym jego zadaniem jest reprezentowanie Głowy – Chrystusa we wspólnocie oraz rozpoznawanie i koordynowanie charyzmatów, a także realizowanie pełnej komunii wiernych. Biskupi z ustanowienia Bożego są następcami Apostołów i dzięki Duchowi Świętemu są ustanawiani w Kościele pasterzami, nauczycielami i kapłanami świętego kultu oraz sprawującymi posługę rządzenia (kan. 375 §1). Władza rządzenia obejmuje funkcje ustawodawcze, wykonawcze i sędownicze. W swej diecezji biskup ma władzę bezpośrednią, zwyczajną i własną, która z natury potrzebna jest do sprawowania posługi pastoralnej. Biskup jako członek Kolegium Biskupów jest gwarantem jedności i wspólnoty (kan. 375 § 2).

Zgodnie z doktryną soborową biskup jest zobowiązany do współpracy z prezbiterami (DB 20)²⁰. Ta współpraca może być w formie indywidualnej lub zorganizowanej w różnych zespołach i organach kolegialnych. Kodeks podkreśla konieczność współpracy biskupa z radą kapłańską, kolegium konsultorów (kan. 495-502) i radą duszpasterską (kan. 511-514). Pomiędzy biskupem i prezbiterium istnieje szczególna więź (*communio sacramentalis*) wynikająca z uczestnictwa w jedynym kapłaństwie Jezusa Chrystusa. Kapłani, a zwłaszcza proboszczowie, są najbliższymi współpracownikami biskupa w jego posłudze. „Biskup będzie się więc starał być dla swoich kapłanów ojcem i bratem, który miłuje ich, słucha, przyjmuje, poprawia, pociesza, stara się z nimi współpracować oraz w miarę możliwości zabiega o ich dobro na płaszczyźnie ludzkiej, duchowej, kapłańskiej i ekonomicznej” (nr 47)²¹. Troska

¹⁹ B e n e d y k t XVI, Posynodalna adhortacja apostolska *Sacramentum caritatis* (22.02.2007), Tarnów 2007, s. 22.

²⁰ S o b ó r W a t y k a ń s k i II, *Konstytucje*, s. 240. „Diecezja jest częścią Ludu Bożego powierzona pasterskiej pieczy biskupa współpracującego z prezbiterium”.

²¹ J a n P a w e ł II, Posynodalna adhortacja apostolska *Pastores gregis* (16.10.2003), Kraków 2003, s. 106.

biskupa o swoich kapłanów wyraża się w ojcowskiej i braterskiej obecności na głównych etapach życia, a szczególnie na początku i u kresu posługi duszpasterskiej prezbiterów. Oprócz tego biskup powinien przez modlitwę i aktywne współczucie towarzyszyć kapłanom, którzy zakwestionowali powołanie i w jakiś sposób zawiedli w spełnianiu obowiązków, a także podejmować pierwsze kroki w celu rozpoczęcia procesu kanonizacyjnego dla kapłanów realizujących heroiczność cnót²².

Według Dyrektorium *Apostolorum successores* Kościół partykularny jest „[...] wspólnotą wiary, którą należy podtrzymywać Słowem Bożym; wspólnotą łaski, w której sprawowana jest Najświętsza Eucharystia, udzielane są sakramenty i nieustannie wznoszona jest modlitwa do Boga; wspólnotą miłości – zarówno duchowej, jak i materialnej – która ma swoje źródło w Eucharystii; wspólnotą apostołatu, do którego powołani są wszyscy dla rozszerzenia niezgłębionego bogactwa tajemnicy Chrystusa. Wszystkie te aspekty, które dotyczą różnorodnych posług, w osobie biskupa znajdują rdzeń harmonii i jedności. Biskup, będąc w centrum Kościoła partykularnego, wspólnie z prezbiterium, wspomagany przez zakonników i świeckich, w imieniu i władzą Chrystusa naucza, uświęca i prowadzi lud, z którym jest ściśle zjednoczony, tak jak pasterz ze swoją owczarnią. Istnieje pewne wzajemne oddziaływanie czy też relacyjność pomiędzy wiernymi a biskupem – ich pasterszem i nauczycielem. To właśnie biskup, w sposób autentyczny, ukazuje wciąż na nowo bogactwo depozytu wiary, który cały Lud Boży przyjmuje i który także on sam otrzymał jako członek tego ludu” (AS nr 118)²³. Lud Boży składa się z Kościołów partykularnych, uformowanych na wzór Kościoła powszechnego, w których istnieje i z których składa się jeden i jedyny Kościół katolicki.

Recepcja eklezjologii Soboru Watykańskiego w KPK zaowocowała wyrażnym określeniem elementów teologicznych i prawnych Kościoła partykularnego. *Salus animarum* (kan. 1752), które zawsze winno być najwyższym prawem w Kościele²⁴, człowiek osiąga w Kościele partykularnym bądź we wspólnocie z nim zrównanej. Kościół partykularny jest tam, gdzie jest głoszona Ewangelia, sprawowana Eucharystia, Duch Święty udziela swoich darów, a biskup jest z prezbiterium w łączności z Kolegium Biskupów

²² Por. tamże.

²³ Kongregacja ds. Biskupów, Dyrektorium *Apostolorum successores* (22.02.2004), w: *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, s. 599.

²⁴ „Quae in Ecclesia suprema semper lex esse debet”.

i Głową²⁵. Kodeks stanowi, iż do wyróżnienia Kościoła partykularnego konieczne są kryteria obiektywne, takie jak: terytorium, obrządek lub inne racje przedmiotowe i podmiotowe, np. duszpasterstwo wojskowe. Sobór Watykański II dowartościował laikat, ukazując ich rolę i zadania w Kościele. Prawodawca kodeksowy przyznaje świeckim możliwość spełniania różnych posług, urzędów i funkcji (kan. 228 § 1) w Kościele partykularnym, np. udział w synodzie diecezjalnym (kan. 460), kurii diecezjalnej (kan. 469), komisjach i radach (kan. 228 § 2) oraz tworzeniu stowarzyszeń (kan. 215)²⁶. Pozycja biskupa w Kościele partykularnym jest bardzo wysoka, ale też zakres obowiązków niemały. Stosownie jednak do nauki soborowej i adhortacji apostołskiej *Pastores gregis* biskup kierujący się miłością, pokorą, prostotą życia oraz dyspozycyjnością dla Chrystusa i Kościoła nie przerazi się nadmiarem uregulowań prawnych jego posługi²⁷. Sobór nie dość precyzyjnie określił rolę, naturę i eklezjalne usytuowanie prezbiterium, które jest jednym z elementów konstytutywnych Kościoła partykularnego²⁸. Tak jak wszyscy kapłani mocą sakramentu kapłaństwa razem z biskupem tworzą jedno prezbiterium, tak wszyscy wierni na mocy przyjętego chrztu są powołani do współpracy i współodpowiedzialności w realizacji zbawczej misji, jaką Chrystus powierzył Kościołowi, a która realizuje się między innymi poprzez organy kolegialne w Kościele partykularnym²⁹. Generalnie nie występują poważniejsze różnice w interpretacji kodeksowego pojęcia „Kościół partykularny”. Natomiast nie ma jednomyślności wśród kanonistów w kwestii uznania Ordynariatu wojskowego za Kościół partykularny.

²⁵ Por. K r u k o w s k i, *Kościół powszechny a Kościoły partykularne*, s. 58.

²⁶ Por. J. D y d u c h, *Pozycja wiernych świeckich w Kościele partykularnym*, w: *Kościół partykularny w Kodeksie Jana Pawła II*, s. 76.

²⁷ Por. E. G ó r e c k i, *Pozycja biskupa w Kościele partykularnym*, w: *Kościół partykularny w Kodeksie Jana Pawła II*, s. 89.

²⁸ Por. J. W r o c e ń s k i, *Pozycja prezbiterium w Kościele partykularnym*, w: *Kościół partykularny w Kodeksie Jana Pawła II*, s. 114.

²⁹ Por. M. S i t a r z, *Organy kolegialne w Kościele partykularnym*, w: *Kościół partykularny w Kodeksie Jana Pawła II*, s. 151-152.

2. ORDYNARIAT WOJSKOWY WEDŁUG KONSTYTUCJI APOSTOLSKIEJ *SPIRITUALI MILITUM CURAE*

Sobór Watykański II nakazuje szczególną troską otoczyć duchową opieką żołnierzy z powodu ich specyficznych warunków życia. Zalecana jest zgodna współpraca wikariusza polowego oraz kapelanów z biskupami diecezjalnymi³⁰. Biskupi diecezjalni zostali zobligowani do odstąpienia wikariuszowi polowemu wystarczającej liczby kapłanów, odpowiednich do podjęcia pracy w wojsku, oraz do wspierania przedsięwzięć wojskowych zmierzających do pomnożenia duchowego dobra żołnierzy (DB 43). Dwadzieścia jeden lat po tych słowach papież Jana Paweł II doprecyzował zalecenia soborowe i konstytucją apostolską *Spirituali militum curae* unormował życie duszpasterstwa wojskowego w Kościele powszechnym. Konstytucja wychodzi naprzeciw głębokim przemianom, jakie dokonały się w zawodzie i życiu wojskowych, wyobrażeń społecznych o istocie i zadaniach wojska we współczesności oraz wskazuje na fakt promulgacji nowego kodeksu, którego kanony zachowując, należy je zrewidować oraz sformułować w sposób bardziej odpowiedni, aby przynosił obfite owoce (kan. 569). Uwzględniając różną liczbę katolików służących w wojsku, a także krańcowo różne okoliczności służby wojskowej, konstytucja podaje pewne normy ogólne, które następnie będą uzupełniane przez statuty wydawane przez Stolicę Apostolską dla poszczególnych ordynariatów. Konstytucja już nie używa przedsoborowej i soborowej nazwy „wikariat polowy”, lecz „ordynariat wojskowy” lub „polowy”. Sama zmiana nazwy wskazuje na dowartościowanie ordynariatu jako samodzielnej jednostki organizacyjnej Kościoła.

Na czternaście ordynariatów polowych w Europie pięć zostało erygowanych po 1989 r., a mianowicie: w Polsce (1991 r. – przywrócenie ordynariatu; ordynariat został erygowany przez papieża Benedykta XV w 1919 r., a za PRL w 1947 r. została w większości zawieszona jego działalność, choć pozostał w szczątkowej formie, pod nazwą Dziekanat Generalny Wojska Pol-

³⁰ Por. Święta Kongregacja Konsystorialna, *Instructio de vicariis castrensibus* (23.04.1951), AAS 43 (1951), s. 562-565; *Formula servandum in relatione de statu vicariatus castrensis conficienda* (20.10.1956), AAS 49 (1957), s. 150-163; Dekret *Facultas audiendi confessiones militum capellanis extenditur* (27.11.1960), AAS 53 (1961), s. 49; Instrukcja *Solemne semper* (23.04.1951), AAS 43 (1951), s. 562-565; por. Święta Kongregacja do spraw Zakonnych, *Instructio de capellanis militum religiosiis* (2.02.1955), AAS 43 (1951) s. 566.

skiego), na Węgrzech (1994 r.), w Chorwacji (1997 r.), na Litwie (2000 r.) i na Słowacji (2003 r.). Nie oznacza to jednak, że w innych państwach nie jest prowadzone duszpasterstwo wojskowe, jak np. w Szwajcarii, Luksemburgu, Czechach czy krajach skandynawskich³¹. Jednakże to duszpasterstwo nie ma struktury Kościoła partykularnego z personalną jurysdykcją, jaką mają ordynariaty polowe. W świecie dotąd zostało utworzonych 35 ordynariatów.

W 1991 r. wznowiono pełne funkcjonowanie ordynariatu wojskowego w Polsce. Początkowo różnie pojmowano tę strukturę. To, że ordynariat wojskowy jest Kościołem patrykularnym, z wielkim trudem torował sobie drogę w kanonistyce, a jeszcze trudniej w duszpasterstwie parafialnym. Początkowo nawet katedra polowa w Warszawie była traktowana jako kościół rektoralny parafii katedralnej pw. św. Jana Chrzciciela. Nie było świadomości nawet wśród duchownych, iż jest to nie tylko kościół parafialny, ale matka wszystkich kościołów i kaplic wojskowych w całej Polsce i poza jej granicami, gdzie gromadzą się żołnierze na Eucharystię. Konsekwencją takiej świadomości, na której zaciążyły lata duszpasterstwa wojskowego w PRL, bez biskupa polowego i jurysdykcji personalnej proboszczów, były nieporozumienia kompetencyjne, zwłaszcza w dziedzinie zawierania małżeństw, chrztów i grzebania zmarłych, a w dalszej konsekwencji sprawowania sakramentów: bierzmowania, spowiedzi i pierwszej Komunii św. Papież Jan Paweł II w konstytucji apostolskiej SMC – regulującej duszpasterstwo wojskowe w Kościele powszechnym napisał: „Ordynariaty wojskowe, które także mogą nazywać się polowymi i które pod względem prawnym zostają upodobnione do diecezji, są okręgami kościelnymi o szczególnym charakterze i rządzą się własnymi nadanymi przez Stolicę Apostolską statutami, w których w sposób bardziej szczegółowy zostaną określone przepisy zawarte w niniejszej konstytucji z uwzględnieniem ewentualnych umów zawartych pomiędzy Stolicą Apostolską a państwami”³².

³¹ Por. T. P ł o s k i, *Organizacja duszpasterstwa wojskowego w Europie w okresie pontyfikatu Jana Pawła II*, w: *Jan Paweł II prawodawca i sługa prawa Bożego*, red. R. Szytchmiller, Olsztyn 2006, s. 50.

³² J a n P a w e ł II, Konstytucja apostolska *Spirituali militum curae*, nr 1 § 1: „Ordinariatus militares, qui etiam castrenses vocari possunt, quique dioecesis iuridice assimilantur, sunt peculiare circumscriptiones ecclesiasticae, quae propriis reguntur statutis ab Apostolica Sede conditis, in quibus pressius determinabuntur huius Constitutionis praescripta, servatis ubi exsistent Conventionibus inter Sanctam Sedem et Nationes initis” (Cfr. *Codex Iuris Canonici*, can. 3).

Ordynariat wojskowy, który może też być nazwany „polowym” – i ta nazwa bardziej rozpowszechniła się w Polsce, jest prawnie zrównany z diecezją. Łaciński czasownik *assimilo* (*assimilare* znaczy: porównać, wyrównać, a w stronie biernej, pasywnej – być równym)³³. W tym też znaczeniu prawodawca kodeksowy zastosował czasownik *assiminantur*, stanowiąc o zrównaniu z diecezją prałatury terytorialnej i opactwa terytorialnego, wikariatu apostołskiego i prefektury apostołskiej, jak również administratury apostołskiej erygowanej na stałe (kan. 368). Niektóre tłumaczenia polskie mają zapis „upodobniony” lub „przyrównany”, zamiast „zrównany”. Różnorodność tłumaczeń czasownika *assimilantur* wprowadziła pewną nieścisłość, ożywiła dyskusję wśród kanonistów i spowodowała konieczność swoistej konwalidacji ordynariatu jako diecezji oraz biskupa polowego jako biskupa diecezjalnego. Dnia 25 marca 1998 r. Nuncjatura Apostolska w Polsce skierowała na adres biskupa polowego dekret zrównujący jurysdykcję biskupa polowego z biskupem diecezjalnym³⁴. W związku z powyższym dekretem powstaje pytanie, czy od bulli nominacyjnej biskupa z dnia 21 stycznia 1991 r. do dekretu zrównującego z dnia 25 marca 1998 r., czyli przez siedem lat, biskup polowy nie miał pełnych uprawnień biskupa diecezjalnego? Wnikliwsza analiza dokumentów kościelnych regulujących te zagadnienia, wydanych równocześnie dnia 21 stycznia 1991 r., takich jak: Dekret Kongregacji ds. Biskupów – przywracający Ordynariat Polowy w Polsce³⁵, Bulla nominacyjna biskupa polowego³⁶, Dekret Kongregacji ds. Biskupów – zatwierdzający Statut Ordynariatu Polowego w Polsce³⁷ i Statut Ordynariatu Wojskowego, czyli Polowego³⁸, usuwa te wątpliwości i w konsekwencji wydaje się, iż dekret zrównujący nie był konieczny. Potwierdzeniem tej tezy jest brak następujących

³³ A. J o u g a n, *Słownik kościelny łacińsko-polski*, Warszawa 1992.

³⁴ „W nawiązaniu do poprzedniej korespondencji, miło mi poinformować, że Kardynał Prefekt Kongregacji ds. Biskupów, podczas audjencji w dniu 7 marca br. poinformował Ojca św. Jana Pawła II o decyzji Waszej Ekscelencji zrzeczenia się stolicy tytularnej Bettona na rzecz tytułu: Vescovo Ordinario Militare per la Polonia, co w praktyce zrównuje Biskupa Polowego na płaszczyźnie jurysdykcyjnej z biskupem diecezjalnym. Jednocześnie Ojciec św. upoważnił Kongregację do wystawienia stosownych dokumentów”.

³⁵ Dekret Kongregacji ds. Biskupów przywracający Ordynariat Polowy w Polsce, w: *Schematyzm Ordynariatu Polowego Wojska Polskiego*, Warszawa 2000, s. 543.

³⁶ Bulla nominacyjna, w: *Schematyzm Ordynariatu Polowego Wojska Polskiego*, s. 544-545.

³⁷ Dekret Kongregacji ds. Biskupów zatwierdzający Statut Ordynariatu Polowego w Polsce, w: *Schematyzm Ordynariatu Polowego Wojska Polskiego*, s. 546-547.

³⁸ Statut Ordynariatu Wojskowego, czyli Polowego, w Polsce, w: *Schematyzm Ordynariatu Polowego Wojska Polskiego*, s. 548-551.

dokumentów, które zgodnie z zapowiedzią dekretu zrównującego miała wystawić Kongregacja. Te fakty świadczą o mało precyzyjnym tłumaczeniu łacińskiego czasownika *assimilantur*. Natomiast na mocy wspomnianego dekretu, od 1998 r. biskupi polowi nie otrzymują już diecezji tytularnych, co nadal dotyczy biskupów pomocniczych, ale otrzymują tytuł biskupa ordynariatu wojskowego danego kraju³⁹. Ta okoliczność przemawia za uznaniem ordynariusza wojskowego biskupem diecezjalnym, a tym samym uznania ordynariatu wojskowego za Kościół partykularny. Ordynariat wojskowy ma wszystkie elementy konstytutywne diecezji wyliczone w kan. 369, a mianowicie: *portio populi Dei* biskupa ze współpracującym prezbiterium, jest głoszona Ewangelia i sprawowana Eucharystia w Duchu Świętym. Nie ma więc żadnego braku, jest tylko odmienność wynikająca ze specyfiki służby wojskowej. Ordynariusz wojskowy na zebraniach plenarnych Konferencji Episkopatu na mocy samego prawa ma decydujący głos na równi z biskupami diecezjalnymi, co też rzuca pewne światło na status Ordynariatu wojskowego, odczytując go jako diecezję wojskową (kan. 454 § 1). Ordynariusz wojskowy ma obowiązek uczestniczyć *ad limina Apostolorum* (SMC XII, kan. 399, 400) i przy tej okazji składać biskupowi rzymskiemu relacje o stanie swojej diecezji (art. 28)⁴⁰. Konstytucja stanowi, iż: *Inter Ordinariatum militare et alias Ecclesias particulares arctum vinculum communionis atque virium coniunctio in actione pastoralis vigeant oportet* (SMC II § 4). Ten zapis najdobitniej odkrywa zamysł prawodawcy w tej kwestii. „Między ordynariatem wojskowym, a innymi Kościołami partykularnymi [...]” – pisze prawodawca. Nie można tego zapisu interpretować jako błędu czy „zwykłego niedopatrzienia technicznego” – jak to niektórzy sugerują⁴¹.

Są jednak kanoniści, którzy nie uznają ordynariatu wojskowego za Kościół partykularny. Do zwolenników takiej opinii F. Lempa⁴² zaliczył D. Tourneau⁴³. Można stwierdzić, że sam autor artykułu też się utożsamia z tym poglądem. Wśród argumentów merytorycznych przeciw uznaniu ordynariatu wojskowego za Kościół partykularny Lempa podaje następujące: „[...] ordy-

³⁹ Por. P ł o s k i, art. cyt., s. 51.

⁴⁰ J a n P a w e ł II, Konstytucja apostolska *Pastor bonus* (28.06.1988), AAS 80 (1988), s. 841-912.

⁴¹ F. L e m p a, *Problem natury ordynariatu wojskowego i jurysdykcji ordynariusza wojskowego i kapelanów wojskowych*, BSKP 4 (1993), nr 1, s. 41.

⁴² Tamże, s. 40-41.

⁴³ Zob. *La nouvelle organisation de l'Ordinariat aux Armées*, SCan 21 (1987), s. 37-66.

nariaty wojskowe rządzą się własnymi statutami nadanymi przez Stolicę Apostolską, co niewątpliwie istotnie odróżnia je od diecezji. Ponadto: 1) Jurysdykcja biskupa polowego w przeciwieństwie do jurysdykcji ordynariusza wojskowego jest terytorialna, a nie personalna; 2) Jurysdykcja biskupa diecezjalnego nie jest kumulatywna. Natomiast taką jest jurysdykcja ordynariusza wojskowego w relacji do jurysdykcji biskupa diecezjalnego; 3) Zgodnie z normami kan. 369 i 376 KPK z 1983 roku, diecezja może być powierzona tylko biskupowi. Natomiast według art. II § 1, «Ordynariatem kieruje jego własny ordynariusz z zasady (pro norma) posiadający sakrę biskupią», z czego wynika, że ordynariatowi wojskowemu mógłby zwyczajnie (cum iurisdictione ordinaria et propria) przewodzić ordynariusz bez święceń biskupich; 4) Ordynariusz wojskowy może, za zgodą Stolicy Apostolskiej, założyć seminarium i jego alumnów dopuścić do święceń w ordynariacie (VI § 3 SMC). Tymczasem zgoda taka nie jest wymagana w wypadku biskupa diecezjalnego; 5) Biskup diecezjalny jest obowiązany utworzyć w powierzonej mu diecezji trybunał sądowy I Instancji (kan. 1420-1421 KPK z 1983 roku). Nie ma zaś takiego obowiązku ordynariusz wojskowy (XIV SMC); 6) Poszczególne diecezje mieszczą się zawsze w granicach określonego państwa, uznanych przez Stolicę Apostolską. Natomiast Ordynariaty wojskowe obejmują swoim zasięgiem również osoby należące do ordynariatu, które przebywają poza swoim krajem, np. w bazach wojskowych, na okrętach wojennych. W świetle powyższego ordynariat wojskowy, chociażby na jego czele stał ordynariusz posiadający sakrę biskupią, z racji merytorycznych nie może być uznany za diecezję⁴⁴.

Uwzględniając czas pojawienia się powyższego artykułu (zaraz po reaktywowaniu ordynariatu wojskowego w 1991), można zrozumieć wątpliwości autora. Po prawie dwudziestu latach wiele wątpliwości ustało i natura ordynariatu wojskowego została doprecyzowana. To znaczy, że kanonistyka nie jest dyscypliną statyczną, ale ewoluuje i rozwija się. Odnośnie do zarzutów można bardziej dowartościować to, co łączy biskupa diecezjalnego i ordynariusza wojskowego, a mianowicie obydwaj mają władzę zwyczajną, wynikającą z urzędu, a nie delegacji (kan. 131 § 1, SMC IV 2o), i własną, a nie zastępczą, jak to było przy wikariuszach polowych (kan. 131 § 3, SMC IV 3o). Wykonywanie władzy własnej przez ordynariusza wojskowego z konieczności musi być w łączności z biskupem diecezjalnym *cumulative*, gdyż

⁴⁴ L e m p a, art. cyt., s. 43.

nie wszędzie są kapelani, i wojskowi nie mogą zostać pozbawieni opieki duszpasterskiej, lub władza się dubluje i nie muszą wojskowi podlegać dwom biskupom (wojskowemu i niewojskowemu). Do wojskowych należy wybór, z jakiego rodzaju duszpasterstwa chcą korzystać, wojskowego czy niewojskowego, ze wskazaniem na kapelana wojskowego (SMC V), tam gdzie on jest. Należy też unikać niewłaściwej konkurencji. Jurysdykcja terytorialna i personalna są jednakowo uznane w prawie. Pojęcie jurysdykcji w Kościele jest związane z wykonywaniem władzy, czyli specyficznej relacji występującej pomiędzy sprawującym władzę a powierzonymi mu wiernymi. W KPK występują dwa kryteria: terytorium i wierni. Według kryterium terytorialnego przełożony posiada jurysdykcję w odniesieniu do wszystkich wiernych, którzy legalnie (np. przez zamieszkanie) przebywają na jego terytorium. Według kryterium personalnego przełożony posiada jurysdykcję w odniesieniu do wszystkich wiernych, spełniających jakiś warunek (np. obrządek, grupa społeczna, formacja), niezależnie od terenu, na którym się znajdują⁴⁵. Jurysdykcja terytorialna (kan. 1109) występuje częściej niż jurysdykcja personalna (kan. 1110) i najprecyzyjniej jest ustalana przy asystowaniu podczas zawierania małżeństw. Jest to o tyle uzasadnione, iż forma kanoniczna zawarcia małżeństwa domaga się właściwego świadka urzędowego (kan. 1108 § 1).

Jurysdykcja terytorialna biskupa diecezjalnego ma też pewne elementy personalne, bo biskup może korzystać z niej nawet poza własnym terytorium (kan. 136). Analogicznie ordynariusz wojskowy ma pewne ograniczenia terytorialne, np. granice państwa, w tym sensie, że ordynariusz wojskowy z Polski nie ma władzy nad wszystkimi żołnierzami NATO, choć ma władzę nad polskimi żołnierzami przebywającymi poza granicami Polski. Aspekt terytorialny ordynariusza wojskowego objawia się nie tylko w ograniczeniach, ale też w przekazaniu ordynariuszowi wojskowemu pewnych obszarów i miejsc przeznaczonych dla żołnierzy, zarówno zawodowej i zasadniczej służby wojskowej, jak i emerytów, rencistów wojskowych oraz wszystkich, którzy podlegają duszpasterstwu wojskowemu. Konstytucja SMC stanowi, iż: „Obszary i miejsca przeznaczone dla żołnierzy podlegają najpierw i przede wszystkim jurysdykcji ordynariusza wojskowego, na drugim zaś miejscu jurysdykcji biskupa diecezjalnego, co oznacza, że kiedy nie ma ordynariusza wojskowego lub kapelanów wojskowych, wówczas zarówno biskup diecezjalny, jak i proboszcz działają na mocy własnych uprawnień” (SMC V). Obszary i miejsca

⁴⁵ Por. A. D z i ę g a, *Jurysdykcja kumulatywna w ordynariatach wojskowych według „Spirituali militum curae”*, BSKP 4 (1993), nr 1, s. 37.

przeznaczone dla żołnierzy to przede wszystkim: kościoły wojskowe, kaplice i izby modlitwy, koszary, osiedla wojskowe, poligony, bazy wojskowe, szkoły wojskowe, szpitale wojskowe, domy emerytów wojskowych i kombatantów, instytucje wojskowe, ale też sprzęt wojskowy – samoloty, czołgi i okręty, niezależnie od tego, na jakim terytorium się znajdują – oraz cmentarze wojskowe. To wszystko wskazuje, iż jurysdykcja personalna ordynariusza i proboszcza wojskowego ma też znamiona jurysdykcji terytorialnej. Oba te rodzaje jurysdykcji są jednak kumulatywne i nie znoszą jurysdykcji miejscowego biskupa i proboszcza⁴⁶.

Dalsze wyżej wyliczone różnice, takie jak: powierzenia diecezji tylko biskupowi i możliwość mianowania ordynariusza wojskowego bez sakry czy kwestia erygowania seminarium lub trybunału sądowego, nie są istotne i nie naruszają statusu ordynariusza wojskowego ani ordynariatu jako Kościoła partykularnego. Rzeczywiście różnice te występują, ale są to różnice akcydentalne, wynikające ze „specyficznych warunków życia wojskowych” (DB 43) oraz z tego, że „Ci zaś, którzy oddani służbie ojczyzny pełnią ją w wojsku, winni się uważać za wspierających bezpieczeństwo i wolność narodów, bo też – o ile tylko wykonują to zadanie właściwie – rzeczywiście przyczyniają się oni do utrwalenia pokoju” (KDK 79). Charakter służby wojskowej z jednej strony domaga się regulacji prawnych na poziomie Kościoła partykularnego, a z drugiej generuje drobne różnice w relacji do diecezji terytorialnej. Brak tych uregulowań najdobitniej widoczny był w Układzie Warszawskim czy w PRL, gdzie funkcjonował Dziekanat Generalny Wojska Polskiego, który nie był Kościołem partykularnym, oraz dziekan generalny Wojska Polskiego, który nie był ordynariuszem wojskowym.

WNIOSKI

Ordynariat wojskowy jest to Kościół partykularny o szczególnym charakterze. Konstytucja apostolska SMC papieża Jana Pawła II reguluje kwestie organizacyjno-prawne ordynariatu wojskowego w sposób bardzo ogólny i wspólny dla wszystkich ordynariatów świata. Natomiast kwestie szczegółowe określa statut zatwierdzony przez Stolicę Apostolską. Konstytucja apostolska wskazała, iż podstawową jednostką organizacyjną w duszpaster-

⁴⁶ Por. D z i ę g a, art. cyt., s. 39.

stwie wojskowym jest ordynariat wojskowy, w miejsce dotychczasowego wikariatu polowego. Zmiana nazwy nie jest tylko etymologiczna, ale wiąże się z dowartościowaniem urzędu, na czele którego stoi ordynariusz. Dotychczasowy wikariusz miał władzę zastępczą, rządził on w imieniu papieża, natomiast ordynariusz wojskowy ma władzę własną, a nie zastępczą⁴⁷. *Ordinariatus militaris seu castrensis* rządzi się własnymi statutami, w których normy SMC znajdują bliższe określenie, z zachowaniem jednak umów zawartych pomiędzy Stolicą Apostolską a poszczególnymi państwami (kan. 3)⁴⁸. Dotychczasowe wikariaty polowe stały się automatycznie ordynariatami wojskowymi i tym samym weszły do przepisu kan. 368 KPK, dodając do jednostek zrównanych z diecezją także ordynariat wojskowy⁴⁹. Zgodnie z dyspozycją kan. 373 KPK erygowanie Kościołów partykularnych jest zastrzeżone dla Stolicy Apostolskiej, po uprzednim zapoznaniu się ze stanowiskiem i opinią zainteresowanej Konferencji Biskupów⁵⁰.

MILITARY ORDINARIATE AS A PARTICULAR CHURCH

S u m m a r y

A military ordinariate as a particular Church was further specified in the SMC Constitution and the statute. Pope John Paul II, as a son of Polish army officer, felt an urge to regulate the situation of military chaplaincy in the universal Church, especially in those countries where religious freedom was non-existent and barracks were closed to chaplains. After the World War II, Catholic Poland found itself in the Soviet zone of atheist influence. The Soviet Union systematically secularised soldiers through its political officers. A military ordinariate fulfils all requirements that the Code of Canon Law specifies with relation to a particular Church, and therefore it enters diocesan canons. A field bishop holding the rank of a general is part

⁴⁷ Por. W. G ó r a l s k i, *Struktura duszpasterstwa wojskowego w świetle konstytucji apostolskiej papieża Jana Pawła II „Spirituali militum curae” z dnia 21 kwietnia 1986 r.*, PK 32 (1989), nr 3-4, s. 147.

⁴⁸ Konstytucja apostolska *Spirituali militum curae*, art. I § 1.

⁴⁹ Por. R. S o b a ń s k i, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. I: *Normy ogólne*, red. J. Krukowski, Poznań 2003, s. 219-220. Do Kościołów partykularnych zrównanych z diecezją kodeks zaliczył: „prałaturę terytorialną i opactwo terytorialne, wikariat apostolski i prefekturę apostolską, jak również administraturę apostolską erygowaną na stałe”.

⁵⁰ Por. Z. J a w o r s k i, *Pozycja Ordynariatu wojskowego w Polsce*, „Roczniki Nauk Prawnych” 16 (2006), nr 2, s. 196-197.

of the Conference of Polish Episcopate and performs the duties of a diocesan bishop. Military pastoral work is conducted in an analogical manner to the one in a diocese. A typical feature of a military ordinariate is personal jurisdiction, not territorial, and cumulative way of exercising authority in the case of a field bishop.

It is true that the verb *assimilantur* stirred a discussion among canonists, yet military ordinariates possess significant features of a particular Church, although they are ecclesiastical districts of a unique character *sunt peculiars circumscriptiones ecclesiasticae* (SMC I), which does not belittle their legal status.

Translated by Tomasz Pałkowski

Słowa kluczowe: ordynariat wojskowy, Kościół partykularny, jurysdykcja kumulatywna, jurysdykcja personalna, *assimilantur*, konstytucja apostolska, statut.

Key words: military ordinariate, particular Church, cumulative jurisdiction, personal jurisdiction, *assimilantur*, Apostolic Constitution, statute.